

Arkeologisk utredning

Östra Sala backe etapp II, IV

Östra Sala backe etapp II, IV
Sala backe 1:1 m.fl.
Uppsala kommun
Uppsala län

Dan Fagerlund

Arkeologisk utredning

Östra Sala backe etapp II, IV

Östra Sala backe etapp II, IV
Sala backe 1:1 m.fl.
Uppsala kommun
Uppsala län

Dan Fagerlund

Omslagsbild: Vy över det 1 km långa utredningsområdet från Fålhagsleden i söder. Utredningsområdet utgör en tidigare kraftledningsgata som man nu avser att bebygga. En kilometer längre norrut vidtar ett nästan lika långt område som utreddes under år 2013. Foto från sydväst: Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Upplandsmuseets rapporter 2014:29
Arkeologiska avdelningen

ISSN 1654-8280

© Upplandsmuseet 2014

Bearbetning av planer och bilder: Dan Fagerlund

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet. Ärende nr MS 2006/1674

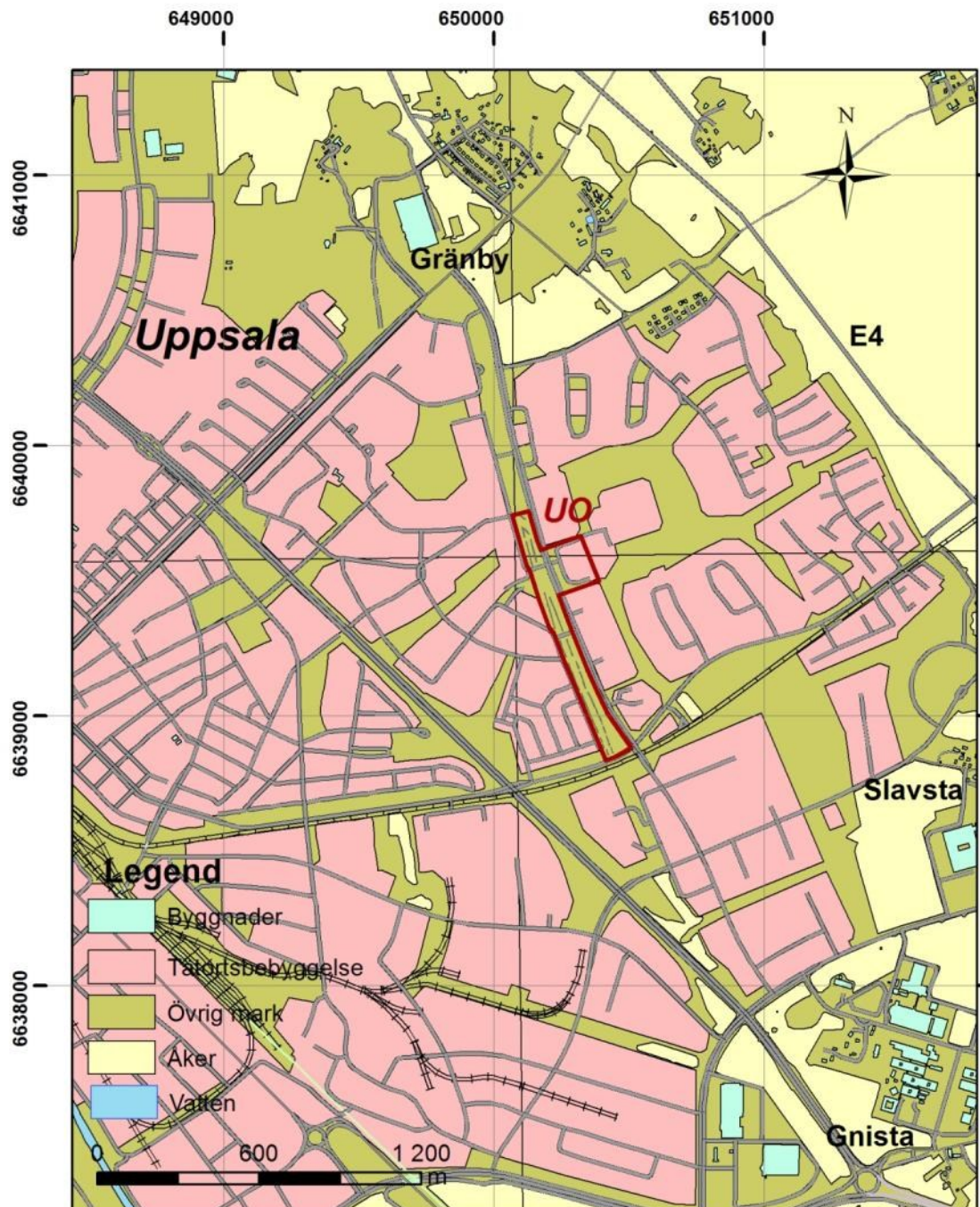
Upplandsmuseet, Fyrstorg 2, 753 10 Uppsala
Telefon 018-16 91 00, telefax 018-69 25 09
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Inledning	6
Uppdragets art	7
Områdets topografi och fornlämningsmiljö	7
Arbetets utförande och metod	8
Resultat	10
Utvärdering	15
Administrativa uppgifter	16
Referenser	16

Inledning

Mellan den 25:e och 29 augusti år 2014 utförde Upplandsmuseet en arkeologisk utredning inom detaljplaneområdet Östra Sala Backe, etapp II och IV, i Uppsala. Anledningen till utredningen var planerad bostadsbebyggelse inom ett befintligt grönområde intill nuvarande Fyrislundsgatan i höjd med Gröna gatan i norr ned till Fålhagsleden i söder (fig 1, 5 och 6). Bebyggelsen skall innehålla bostäder, skola, omsorg och lokaler för centrumändamål.

Figur 1. Översikt över Uppsala östra stadsdelar med utredningsområdet för etapp II och IV markerat med en röd polygon. Skala 1:25 000.

Undersökningen har genomförts efter länsstyrelsens beslut 2014-08-21 (dnr 431-853-14) i enlighet med en inför undersökningen upprättad undersökningsplan. Arbetet har utförts som en sökschaktsgrävning med maskin inom ett totalt 95 000 m² stort planområde. Vid en tidigare utredning, av etapp I, som vidtar direkt norr om det nu aktuella området (Fagerlund 2014) gjordes också en byråinventering av äldre kartor, handlingar och fynd. I länsstyrelsens underlag till undersökningsplan för etapp II och IV gjordes bedömningen att den tidigare inventeringen också täckte behovet för dessa senare etapper. En mycket översiktlig presentation av områdets topografi och fornlämningsmiljö presenteras ändå i ett avsnitt nedan.

Ansvarig för undersökningen var Dan Fagerlund som också sammanställt denna rapport. Delaktig i arbetet var också Andreas Hennius.

Uppdragets art

Länsstyrelsen framför i sitt beslut att det finns förutsättningar för fornlämningar under mark i området vilket motiverade en utredning med syfte att klargöra fornlämningsituationen. Tidigare har endast ett fåtal undersökningar genomförts vid de omfattande byggnationer som gjordes inom Sala backe och Årsta på 1950-1970-talen.

Utredningsområdet i sin helhet var drygt 95 000 m² och låg inom ett område som utgörs främst av en långsträckt gräsbevuxen korridor där en stolpburen elkraftledning tidigare stått. Inom området finns gång- och cykelvägar samt alléer närmast Fyrislundsgatan och en del parkeringsytor. Det finns också ett omfattande inslag av nedgrävda ledningar och rör i kraftledningskorridoren, vilket konstaterades vid utredningen av såväl etapp I som etapperna II och IV. Huvuddelen av utredningsområdet låg omedelbart väster om Fyrislundsgatan men en del låg även på den östra sidan.

Områdets topografi och fornlämningsmiljö

Området var fram till 1950-talet fullåkersmark som längre mot nordväst, norr, och nordöst begränsades av moränområden med äldre bebyggelse som Sala Backe, Gränby, Brillinge, och Vaksala kyrkby med tillhörande kyrkby (Ekonomisk karta 1952, 11I Gamla Uppsala 8a, 11I Uppsala 8b Vaksala). I anslutning till moränområdena förekommer ett ganska rikligt fornlämningsinslag med skärvtenshögsmiljöer, gravar, gravfält och bebyggelselämningar från främst bronsålder och järnålder. Åt öster, söder och sydöst fanns ett mer öppet åkerlandskap med äldre bebyggelser som Årsta, Slavsta, Rörby, Gnista och Söderhällby (Ekonomisk karta 1954, 11I Uppsala 7b Danmark) belägna på mer utspridda moränområden. Ett vanligt fornlämningsinslag här är boplatser och gravar från järnålder. Liksom i norr har många av miljöerna undersökts under de senaste decennierna i samband med uppförandet av nya bebyggelser, vägar och industriområden.

I området närmast utredningsområdet saknas ännu kända fornlämningar. Närmast ligger Säby bytomt som finns ca 500 m åt sydväst.

Det område som undersöktes ligger i sin helhet i tidigare åkermark på en nivå mellan ca 10 och 15 m.ö.h. På moränpartierna i omgivningarna når topparna ofta 20 m.ö.h eller mer därtill.

Arbetets utförande och metod

De planerade utbyggnadsetapperna II och IV har i sin helhet varit förlagd (före 1950) utanför äldre bebyggelse eller annan verksamhet och de tycks i sin helhet beröra äldre åkermark. Ambitionen, så som den uttrycktes i undersökningsplanen, har varit att schakta med grävmaskin inom området, så att en god och representativ täckning av alla ytor kunde uppnås så att ”adekvata bedömningar av förekomst av fornlämning inom området kan göras”. Det medförde att schaktningen gjordes jämnt fördelat över området med hänsyn till förekomsten av vägar, cykelvägar, alléer och parkeringsytor samt under mark liggande kablar och rör. Av det 95 000 m² stora utredningsområdet bestod uppskattningsvis hälften av gräsbevuxen parkmark och det är inom denna som sökschaktsgrävningen har förlagts. Sökschaktningen utfördes i huvudsak med två parallellt dragna schakt i utredningsområdets längsgående riktning och så strategiskt som möjligt i anslutning till ytor med vägar, gång- och cykelvägar eller nedgrävda ledningar och rör (fig 1, 2 och 3). Inom en viss del av området, i anslutning till den s.k. Snickarplan, gjordes ingen schaktning då ett stråk av vägar och ledningar här sammanföll mot en underfart under Fyrislundsgatan (fig 2 och 3).

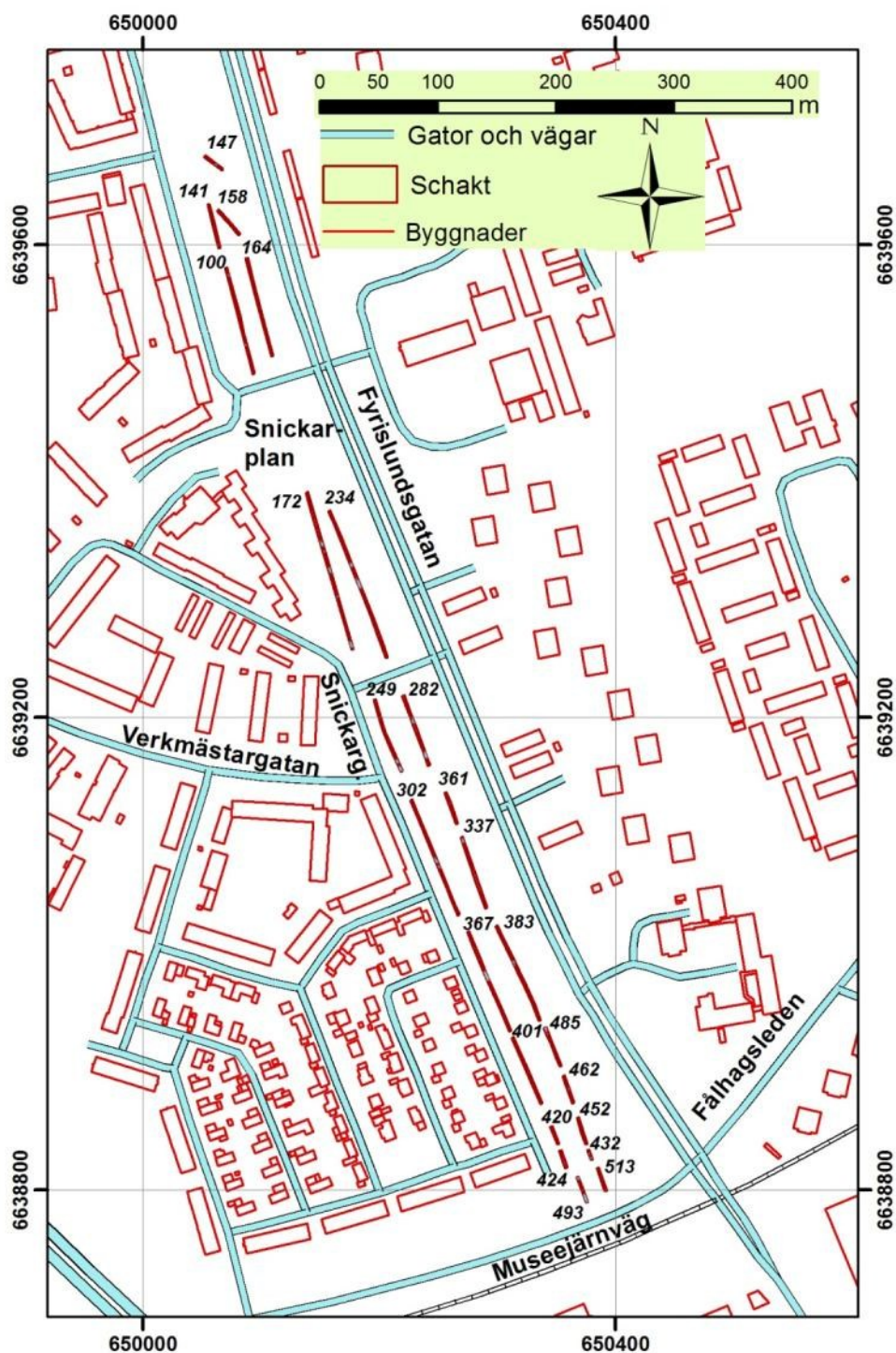
Figur 2. Foto på pågående schaktning från Snickarplan och söderut. Inom bildområdet fanns ingen möjlighet att förlägga några schakt. Foto från nordväst. Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Det var också mitt för detta område som undersökningsområdet även inbegrep ytor öster om Fyrislundsgatan. Under arbetets gång gjordes besiktningar av det tänkta utredningsområdet på den östra sidan av Fyrislundsgatan. Området upptogs till stora delar av affärsbebyggelse, parkeringsplatser i anslutning till denna, gator och cykel- och promenadstråk, samt ledningar och rör under markytan. Det konstaterades att ytterligt få eller små ytor var disponibla för någon schaktning. Efter samråd med länsstyrelsen under pågående arbete togs beslutet att undanta området öster om Fyrislundsgatan från vidare undersökning. Vid bedömningen togs också hänsyn till att det direkt väster om Fyrislundsgatan inte förekommit någon som helst indikation på förhistorisk aktivitet.

Dokumentation av schakt, vissa lager, enstaka fynd och topografiska objekt har skett med GPR:s och har vidare bearbetats i Intrasis. Den fotografering som har gjorts har främst gällt miljö- och arbetsbilder.

Den gamla kraftledningsgatan har i stor utsträckning utnyttjats som park- och strövområde av de boende i området. Inför den aktuella undersökningen var dock gräsytorna oklippta sedan en tid. En stor vikt lades dock vid att återställa marken så noggrant som möjligt efter att undersökningen avslutats särskilt längst i söder mot Fålhagsleden där gräsytorna fortfarande hölls som parkmark (jfr omslagsbild).

En anmälan om resultatet av den genomförda undersökningen kommer att skickas till FMIS.

Figur 3. Översikt över utredningsschaktens läge och relation till omgivande vägar och bebyggelse. Skala 1:6000.

Resultat

Totalt grävdes 23 kortare eller längre schakt med en ca 1,8 m bred planskopa (fig 3). Den sammanlagda längden på schakten var 1267 m och den totala ytan var 2282,1 m² (tabell 1).

Schakt nr	Beskrivning/innehåll	Djup m	Underlag	Yta m ²	Längd m
100	Påförda lermassor, matjord.	0,6	Lera	170,3	93
141	Påförda lermassor, byggavfall, matjord.	0,7	Lera	67,6	37,7
147	Påförda lermassor, byggavfall, matjord.	0,7	Lera	33,3	18,8
158	Påförda lermassor, visst byggavfall, matjord.	0,7	Lera	49,6	27,6
164	Påförda lermassor, visst byggavfall, matjord.	0,5	Lera	149,7	85,3
172	Påförda lermassor, byggavfall, matjord.	0,8-1,0	Lera	251,3	138,5
234	Påförda lermassor, byggavfall, matjord.	0,6-0,75	Lera	243,1	133,4
249	Tunt påförda lermassor, matjord.	0,4-0,6	Lera	115,7	65,3
282	Tunt påförda lermassor, matjord.	0,4-0,6	Lera	110,3	62,9
302	Tunt påförda lermassor i norr, matjord.	0,4-0,65	Lera	178,5	105,2
337	Tunt påförda lermassor i norr med visst byggavfall, matjord.	0,3-0,7	Lera	115,0	63,7
361	Tunt påförda lermassor i norr, tjockare mot söder, matjord.	0,5-0,75	Lera	55,3	28,2
367	Matjord.	0,4-0,5	Lera	168,6	91,1
383	Matjord.	0,4-0,5	Lera	160,6	88
401	Matjord.	0,45-0,5	Lera	113,1	62,7
420	Matjord.	0,45	Lera	28,9	15,7
424	Matjord.	0,45	Lera	27,7	15,2
432	Tunt påförda lermassor, matjord.	0,6	Lera	15,1	8,6
452	Tunt påförda lermassor, främst i norr, matjord.	0,45-0,6	Lera	42,2	23,4
462	Matjord.	0,4	Lera	43,8	24,2
485	Tunt påförda lermassor, matjord.	0,45-0,6	Lera	66,9	35
493	Påförda lermassor, matjord.	0,6-0,7	Lera	40,7	22,9
513	Tjockt påförda lermassor, matjord.	0,7-0,75	Lera	34,8	20,6
Σ				2282,1	1267

Tabell 1, schakt

I samband med den tidigare utförda utredningen av Etapp I, norr om det nu aktuella området (Fagerlund 2014), konstaterades att stora delar av området tidigare utnyttjats som depositionsområde vid byggnationerna på 50-, 60- och 70-talen. Detta visade sig också vara fallet inom stora delar av det nu utredda området. Påförda lermassor med mer eller mindre stort inslag av byggavfall, täckt av likaså påförd matjord, fanns framförallt i utredningsområdets norra del (tabell 1). Det innebär att vissa schakt i norr fick schaktas delvis ända upp till en meters djup innan orörd markyta kunde friläggas (fig 4). I söder däremot, utom längst i söder mot Fålhagsleden (se nedan fig 6), återfanns ett mer naturligt

matjordsskikt innan orörda postglaciala eller postglaciala leror vidtog mellan 0,3 och 0,5 m under ytan. Detta sammanfaller säkerligen med att de södra delarna av området gränsar mot en mycket mer småskalig småhusbebyggelse (fig 3, framgår också delvis på omslagsbilden) vilket inte avsatt några mängder av byggavfall. I schakten längst i söder återfanns återigen tjocka avfallslager vilket säkert kan förklaras av närheten till de stora genomfartslederna, bl.a. Fålhagsleden som utgör utredningsområdets södra gräns. I och med de omfattande markarbeten som skett inom främst utredningsområdets norra delar kan nivån på den ursprungliga markytan inte säkert fastställas. Det innebär att avsaknad av spår av äldre bebyggelse eller verksamhet inte måste betyda att sådan aldrig har funnits. I likhet med resultatet på Etapp I har strängt taget ingen fornlämning kunnat påvisas inom utredningsområdet (se nedan), men det kan med anledning av ovan nämnda förhållanden inte uteslutas att äldre lämningar delvis uttraderats.

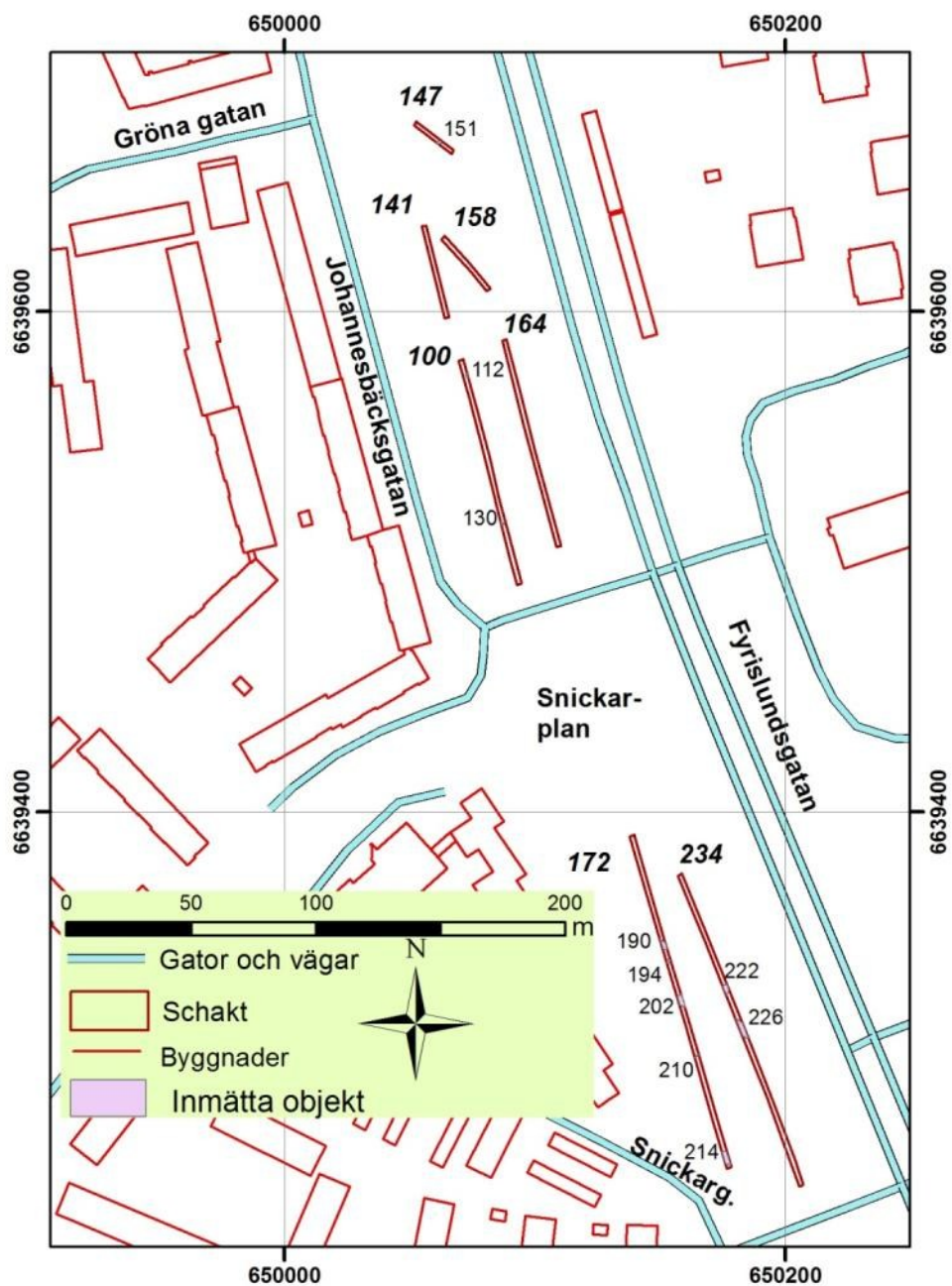

Figur 4. Foto på schaktväggen i en del av schakt 234. Tegel och annat byggavfall förekom ända ned till ett djup av 0,9 m. Foto från sydost. Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

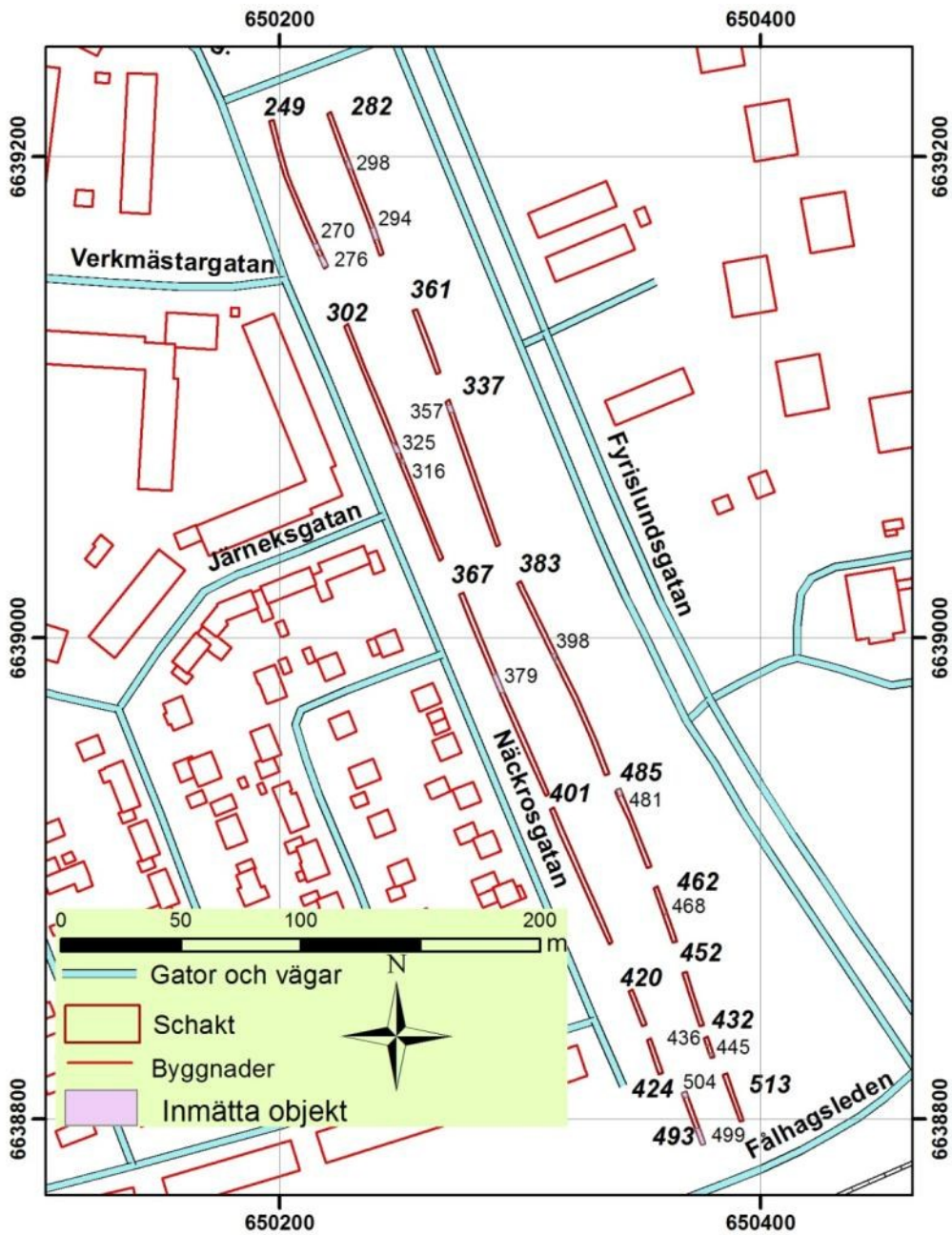
I de schakt som grävdes inmättes 25 olika objekt som kvarstod som tydliga strukturer i de lager som schaktades eller som avvikelser på en nivå där opåverkad lermark i övrigt vidtog. I de allra flesta fall var det helt recenta avfallslager eller gropar, bl.a. efter ledningsstolpar. Det förekom också olika diken och någon form av grusade äldre körvägar (objekt 190 och 202 i schakt 234 och 226 i schakt 172, tabell 2, fig 5). I några enstaka fall, i områdets södra del i schakten 432 och 462, förekom några mörkfärgningar med fnyk av kol och bränd lera, A436, A445 och A468. A436 och 468 var diffusa och svåra att avgränsa i profil och bedömdes som spår av borttagna stenar. A445 var ett mycket tunt lager, ca 1,2x1,4 m stort som inte kan avföras som ett recent inslag. Kanske var A445 tillsammans med den båtnit som framkom under etapp I (Fagerlund 2014) de enda inslag som signalerar någon form av äldre aktivitet. Inte i något annat fall är bedömningen att det rör sig om några bevarade lämningar av antikvariskt intresse. En beskrivning av varje enskilt objekt redovisas nedan i tabell 2. Objektens läge redovisas för utredningsområdets norra del på figur 5 och för den södra delen på figur 6.

Objekt nr	Typ	Undersökt	Beskrivning	Storl. m ²	I Schakt
112	Störning	-	Recent grop, ombl. lera o sten. Rund, 1,7 m stor.	0,73	100
130	Störning	-	Recent, oregelb. grop intill dike. Kol, tegel och sten.	0,84	100
151	Störning	-	Recent grop med tegel o sten. Oregelb. 1,9 m stor.	1,46	147
190	Störning	-	Recent. Omgrävd lera, grus o tegel. Störd yta, 4 m.	5,67	172
194	Störning	-	Gjutet betongfundament, rektangulär grop. 2 m stor	1,36	172
202	Störning	-	Störning med grus och sten, diagonalt över schakt. Äldre väg? Kan höra ihop med 226? 4-4,5 m.	8,19	172
210	Störning	-	Dike eller kabelschakt, övertäckt med lagt tegel.	0,42	172
214	Störning	-	Störning med grus och sten, diagonalt över schakt. Äldre väg?	9,18	172
222	Störning	-	Gjutet betongfundament, rektangulär grop, 2,5 m.	5,52	234
226	Störning	-	Störning med grus och sten, diagonalt över schakt, äldre väg? Kan höra ihop med 202? 4-4,5 m.	12,79	234
270	Störning	-	Större grop m ombl. lera. 4 m.	4,97	249
276	Störning	-	Större grop m ombl. lera, skrot och tegel. 5 m	8,33	249
294	Störning	-	Större grop, ombl. lera, skrot och tegel. 5 m	9,18	282
298	Störning	-	Större grop, ombl. lera. 3 m. Diffus.	5,38	282
316	Störning	-	Oregelbunden, omblandad lera. 3,5x1 m.	2,00	302
325	Störning	-	Oregelbunden, omblandad lera med tegel. 4x6 m.	7,23	302
357	Störning	-	Sentida mörkfärgning med tegel.	5,44	337
379	Störning	-	Stor störning. Troligen fundamentsgrop efter ledningsstolpe. 7,5 m.	14,35	367
398	Störning	-	Stor störning. Troligen fundamentsgrop efter ledningsstolpe. 7,5 m.	3,74	383
436	Nedgrävning	-	Stenlyft?	0,45	432
445	Lager	-	Diffust. Äldre aktivitetslämning.	1,45	432
468	Nedgrävning	-	Stenlyft?	0,36	462
481	Störning	-	Sentida avfallslager.	4,85	485
499	Störning	-	Stor störning. Troligen fundamentsgrop efter ledningsstolpe. 7,5 m.	12,21	493
504	Störning	-	Oregelbunden, omblandad lera. 2 m.	4,01	493

Tabell 2, inmätta objekt

Figur 5. Utredningsområdets norra del med schakt, schaktens ID (feta siffror), inmätta objekt och objektens ID. Skala 1:3000.

Figur 6. Utredningsområdets norra del med schakt, schaktens ID (feta siffror), inmätta objekt och objektens ID. Skala 1:3000.

Figur 7. I schakt 172 och 234 förekom breda Grus- och småstensytor som avgränsades av större stenar i kanterna. Det kan röra sig om körvägar från tiden för byggnationerna i området. Objekt 226. Foto från söder. Dan Fagerlund, Upplandsmuseet.

Figur 8. Tegellagt dike. Objekt 210. Foto från söder. Dan Fagerlund, Upplandsmuseet

Utvärdering

Utredningen har visat att området som inbegriper Etapp II och IV, i likhet med Etapp I som utreddes år 2013 (Fagerlund 2014), generellt saknar spår av arkeologiskt intresse. Området har påverkats starkt av de byggnationer som genomfördes under 1950-1970-talen. Detta har berört nästan hela den del, Etapp I, som utreddes under år 2013 (Fagerlund 2014) och mycket stora delar av Etapperna II och IV i den nu aktuella utredningen och då särskilt den norra delen. Inom dessa delar har arbetet utförts så att påförda lager schaktats bort ned till en nivå där naturliga leror framträtt eller spår av grävda gropar, diken och störningar, bl.a. fundamentsgropar till de tidigare elledningarna. Eftersom det inte går att avgöra om den framtagna nivån motsvarar den ursprungliga markytan går det inte heller att avgöra om fornlämning eventuellt kan ha funnits i området tidigare. Det är dock väldigt lite som tyder på att så skulle vara fallet, särskilt som det inte heller i områdets södra delar, ungefär från i höjd med Järnekgatan och söderut (fig 6), påträffades några säkra indikationer på förhistorisk verksamhet. I det södra området var ändå förutsättningarna för att lokalisera eventuella fornlämningar bättre än i norr då sentida ingrepp och överlagringar var mycket mer begränsade i den delen. Den mindre ytan med kulturlager, A445, som påträffades i schakt 432, vittnar dock om att enstaka perifera aktiviteter kan ha skett inom utredningsområdet.

Den totala schaktade ytan inom Etapp II och IV uppgår inte till den nivå som till en början planerades. Det huvudsakliga skälet till detta är främst den allmänna fornlämningstomheten i området som inte föranledde några satsningar på förtätningar av schakt eller upptagande av större ytor. Det var också en mer komplicerad situation än vad som förväntades vad gäller nedgrävda rör och ledningar. Den disponibla ytan som kunde utnyttjas för schaktning kom därmed också att minska. En annan faktor som också begränsade omfattningen av schakt var att en ganska stor del av utredningsområdet, beläget öster om Fyrislundsgatan, prioriterades bort av de skäl som nämns ovan.

Administrativa uppgifter

<i>Plats:</i>	Östra Sala backe, Etapp II,IV
<i>Fornlämning:</i>	-
<i>Undersökningstyp:</i>	Arkeologisk utredning
<i>Orsak till undersökningen:</i>	Byggnation av bostäder mm
<i>Koordinatsystem:</i>	SweRef 99, TM
<i>Projektledare:</i>	Dan Fagerlund
<i>Projektmedlemmar:</i>	Andreas Hennius
<i>Upplandsmuseets dnr.:</i>	Ar-753-2014
<i>Arkeologiska avd., proj.nr.:</i>	ARK 8501
<i>Länsstyrelsens dnr och datum för beslut:</i>	431-853-14, 2014-08-21
<i>Dokumentation:</i>	Förvaras på Upplandsmuseet
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades
<i>Beställare:</i>	Uppsala kommun, kontoret för samhällsutveckling Susanna Waldersten (Ulrica Ström)

Referenser

Lantmäteriakter

Häradsekonomiska kartan, 1859-63. Uppsala J112-84-7, Rikets allmänna kartverk

Ekonomiska kartan 1952. Gamla Uppsala J133, 11I8a54, Vaksala J133, 11I8b54, Danmark J133, 11I7b54, Rikets allmänna kartverk.

Litteratur

Fagerlund, D. 2014. Arkeologisk utredning. Östra Sala Backe etapp I. Sala backe 1:1 m.fl. Uppsala kommun, Uppsala län. Upplandsmuseets rapporter 2014:04